

HOCA NASRETTİN, KAHRAMAN MI ANTİ-KAHRAMAN MI, HİLEBAZ MI, BİLGE Mİ?

Hodja Nasrettin: Is He a Hero or an Anti-hero, a Trickster or a Wise Man?

Evrım ÖLÇER ÖZÜNEL*

ÖZ

Bu makalede genel olarak Nasrettin Hoca'nın kahraman mı yoksa anti-kahraman mı olduğu incelenmiştir. Öncelikle anti-kahraman kavramı irdelenerek Hoca ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği belirlenmiş, ardından Hoca'yı anti-kahraman kavramı içerisinde tartışan makaleler eleştirel bir bakışla irdelenmiştir. Ek olarak, Nasrettin Hoca'nın Türk kültürü içinde bir hilebaz arketipi oluşturup oluşturmadığı tartışılarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nasrettin Hoca, Kahraman/Anti-kahraman, Hilebaz, Arketip

ABSTRACT

Some researchers assert that Nasrettin Hodja constitutes a trickster mythology in Turkish culture. There is a tendency among those researchers to simplify Nasrettin Hodja by picturing him as an erotic and a primitive fool. This paper analyzes Nasrettin Hodja anecdotes in the context of hero / anti-hero discussion, and questions the frame of "trickster" archetype which is generally attributed to the anecdotes. Doing so, it aims at displaying the misunderstanding about the trickster problem and revealing why Hodja cannot be regarded as a trickster archetype or an anti-hero in Turkish culture.

Key Words

Nasrettin Hodja, hero / anti-hero, trickster, archetype

*Hakikat tektir, destanlar onu başka
başka isimlerle anarlar.*

Veda

Küresel hegemonyanın kültürel dayatmacılığının ortaya saçıldığı, ulus kavramının alaşağı edildiği, kültürel değerlerin ulus-ötesi senaryolarla bir arada tartışıldığı günlerde, araştırmacıları bekleyen önemli sorular kültürün nasıl sürdürülebilir oluşuyla ilgilidir. Günümüz bilim anlayışında ayrıştırıcılıktan çok birleştiricilik ön plana çıkmak zorundadır. Bu nedenle, sürdürülebilirliği kültür bilimcilerin tartışmalarının ötesinde duran Nasrettin Hoca fenomenini kutuplar üstü bir bilimsellikle irdelemek önemlidir. Çünkü Nasrettin Hoca, adeta bir dolambacı andıran endüstriyel kültür dünyasında ilginç bir biçimde, varlığını devam ettirmekte, ısrarla yaşamaktadır. Fıkraları Türk kültürünün renkleriyle

bezeli, Nasrettin Hoca'nın, yerel olanı evrensel düzeye taşımaktaki hüneri takdire değerlidir. Farklı sosyo-kültürel yapılara da sahip olsalar da, dünyanın birçok yerinde hâlâ keyifle anılır Hoca. Ne yazık ki, günümüzde yapılan araştırmalar, bu konuda kutuplu tartışmaların yürütüldüğü bir alan olmayı sürdürmektedir.

Nasrettin Hoca hakkında söz söylerken hassas davranmak esastır kuşkusuz. İşte bu hassaslık söz konusu karmaşık fenomeni çözmekte kilit önem taşımaktadır. Örneğin, Nasrettin Hoca hakkında yapılan çoğu tartışmada sözün dönüp dolaşım "Hoca'nın olan", ya da "ona atfedilen" "ahlak dışı", "geleneklere aykırı" fıkralarına geldiği gözlemlenir. Bu tartışmanın bir ucunda Nasrettin Hoca'nın "hassas bir değer olduğunu ve lekelenmemesi gerektiğini" savunanlar, diğer ucunda ise "o zaman bu fıkralar

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Edebiyatı Doktora Öğrencisi, evrimolcer@yahoo.com

nereden çıktı, neden var” diyenler konumlanır. Birbirlerinin zıttı gibi duran her iki grubun da kendi haklılıklarını çeşitli söylemlerle ispat etmeye yöneldikleri söylenebilir. Ne yazık ki her iki kurgu da, hem Nasrettin Hoca’nın hem de içerde ve dışarıda yanlış yorumlanmasına neden olur. İlk kurgunun savunucuları dışarıda “naif”, “kaba milliyetçi” ve “romantik” olarak görülüp içeride alkışlanırlarken, ikinci kurgunun sahipleri dışarıda ayakta alkışlanır, içeride kargışlanırlar. Burada iç ve dış mecazlarının vurgulanmasının nedeni konu üzerindeki ayrıştırıcılığa dikkat çekmektir.

Her iki kurguda da Nasrettin Hoca kimliğinin, tarafların dünya görüşleri ekseninde yeniden tanımlandığı anlaşılmaktadır; Hoca’yı yermek kültürel bir resmi gerekli kılarken övmekle “bizden olmak” arasında sıkı bir ilişki kurulduğu gözlenir. Ne var ki süregiden bu tartışmaların yarattığı uğultu, Hoca’nın “sen de haklısın, sen de” diyen sesinin bilim insanlarının kulaklarına erişmesini engeller.

Bu makalede, sözü edilen uğultulu ortamda, Hoca’nın etrafındaki sis perdesi aralanmaya ve Hoca’nın ne olduğundan çok, ne olmadığı irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak Hoca’ya atfedilen “ahlak dışı öğeler içeren” fıkralara dayanarak yapılan onun “hilebaz” arketipine uyduğunu söyleyen bir yorum tartışmaya açılacak, ardından Nasrettin Hoca’nın “anti-kahraman”, yani “kahraman karşıtı” olarak tanımlanma sorunu çözümlenmeye çalışılacaktır.

Altı çizilmesi gereken bir diğer nokta da, Nasrettin Hoca etrafında biçimlenen tartışmaların getirdiği bilimsel taraflılıkla ilgilidir. Örneğin, 1998 yılında *The Journal of American Folklore*, adlı dergide Jo Ann Conrad tarafından kaleme alınan “The Political Face of Folklore- A Call for Debate” başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Bu makalede folklor biliminin siyasetle olan ilişkisi Türkiye örneği üzerinden anlatılmaktadır. Bu ve

benzeri makaleler, İngilizce olarak kaleme alındığından daha geniş kitlelere ulaşabilme şansını görece olarak yakalamış sayılabilirler. Türk kültürü ile ilgili yapılan İngilizce yayınların çift taraflı işlevleri olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki makalelerin vitrin işlevi gördüğüdür, ikincisi ise bu makalelere yapılan bilimsel atıflardır. Bu makalelerin yapılan atıflarla birlikte bilimsel yayım alanlarını genişlettiği varsayılabilir. Bu nedenle günümüz kültür bilimcilere düşen görevlerden biri de farklı dillerde yazılmış makaleleri takip ederek eleştirel yaklaşabilmektir.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek makalelerden biri de Seyfi Karabaş’ın Nasrettin Hoca ile ilgili yazdığı makaledir. “The Use of Eroticism in Nasreddin Hoca Anecdotes” başlıklı makale *Western Folklore* dergisinin Temmuz 1990 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Bu makalede Karabaş, Hoca’ya atfedilen fıkralardaki erotik unsurlardan yola çıkarak Nasrettin Hoca’nın Türk kültüründe *trickster* yani “hilebaz” arketipine uygunluğundan söz eder. Nasrettin Hoca’nın ilk dönemlerden itibaren bir dönüşüm geçirerek Radin’in sözünü ettiği Winebago hilebaz Wakdjunkaga’ya benzer biçimde hilebaz arketipine yaklaştığını iddia eder (299).

Karabaş, Nasrettin Hoca’nın hilebaz arketipi eksenindeki yolculuğunu iki bölüme ayırarak ele alır. Ona göre Hoca’nın erken ve geç dönem kariyeri iki değişik hayvan sembolizmi üzerinden dolaylanmıştır; bu hayvanlar Hoca’nın eşeği ve ineği ya da atıdır. Nasrettin Hoca’nın eşeğinin ön plana çıkarıldığı ve Hoca’nın sakarlık edip ve asosyal tavırlar sergilediği fıkralar onu, erken dönem hilebaz figürü içersine yerleştirir. Karabaş buna örnek olarak da “Hoca’nın ahırın eşeği ve ineği için küçük gelmesi üzerine dua ettiği ve sabaha eşeğinin öldüğü” (Gölpınarlı, 37) fıkrayı gösterir. Karabaş’a göre eşeğin ölümlüyle birlikte Hoca’nın evli barklı sosyal bir adam oluşu arasında bir bağ vardır. Bu dönemden sonra Hoca

fıkralarda bir “halk filozofuna dönüşmüştür (300). Karabaş’ın yaptığı yorum ilk bakışta ilginç görünebilir. Ne var ki, Nasrettin Hoca’nın fıkralarındaki bu yönlü bir dönüşümden söz etmek için bu fıkraların tarihsel bağlamları hakkında kesin bilgi sahibi olmak gerektiği göz önüne alınmalıdır. Böylesi bir belirlemenin güvenilirliği şüphelidir; yayılımı hızlı ve değişken olan sözlü kültür ürünlerinden fıkra türü düşünüldüğünde kesin yargılara varmak güç görünmektedir. Bu tür bir tespit için fıkraların belli bir kronoloji içinde oluşturulduğunu kabul etmek gerekmektedir. Belli bir dönemde sözlü kültürden derlenerek yazıya geçirilmiş dahi olsalar, fıkraların halkın derin belleğindeki biçimleri hakkında fikir yürütmek zor olacaktır. Bu noktada Lord Raglan’ın halk belleğini “en fazla 150 yıl tarihsel veri olarak kabul edebileceğimizle” (Raglan, 314) ilgili fikirleri hatıra gelmektedir. Her ne kadar Karabaş’ın değerlendirmesi Raglan’ın çözümlemesinin uzağında görünse de, Hoca fıkralarının düşünsel evrimi haritalanmak istendiğinde karşılaşılabilecek bilimsel engeller Raglan’ın fikirleriyle paralellik gösterecektir.

Ek olarak Karabaş’ın kullandığı hayvan sembolizmi pekâlâ göçerlik ve yerleşiklik ekseninde de değerlendirilebilir. Ya da, eşeğin Bahtin’in vurguladığı gibi karnavalesk bir unsur olduğu ve Ortaçağ eşek şenliklerine gönderme yaptığı da iddia edilebilir. Ne var ki, tüm bu yorumlar yapılırken Nasrettin Hoca’nın içinde bulunduğu kültür ortamı ve değerler evreninin göz önüne alınması sağlıklı olacaktır. Hoca’yı bir başka kültürün formülleriyle çözümlemeye çalışmak karşılaştırmalı kültür incelemeleri anlayışıyla yapıldığında ufuk açıcı olabilir. Ancak, karşılaştırmalı kültür incelemeleri dışında aynı formülle tüm problemlerin çözümlenebileceğini düşünmek yanıltıcı bir yaklaşım olacaktır.

Bu noktada Karabaş’ın Nasrettin Hoca’yı hilebaz figürü Wakdjunkaga ile

özdeşleştirdiği makalesini akılda tutarak, Paul Radin’in hilebaz arketipini incelediği *The Trickster: A Study in American Mythology* adlı yapıtına göz atmak gerekecek. Radin’e göre Wakdjunkaga ilkel bir gücün insani bir biçime indirgenmiş biçimini andırır. Wakdjunkaga’nın öne çıkan özelliklerinden biri çevresi ile kurduğu “bozmaya, uzaklaşmaya, kandırmaya” dayalı ilişkilendirilirdir (Radin, 132). İlk önceleri yalnızca kendi bedeniyle çevresinin ayrı biçimler olduğunu ayırt edebilecek düzeyde, aptal ve hırsızlığa düşkünken daha sonraları, “halk bilgesine” dönüşen bir kahramandır. Bu kahramanın en belirleyici özelliklerinden biri de onun cinsiyete dayalı tutum ve davranışlarıdır. Radin’in aktardığı Wakdjunkaga hikâyelerinde kahraman ilkel cinsel dürtüleriyle hareket eder ve kaba yaklaşımları abartılı bir biçimde ön plana çıkar (Radin 136). Bu durumda Radin’in sözünü ettiği Kuzey Amerika yerlilerine has bir karakter olan Wakdjunkaga ile Nasrettin Hoca arasında benzerlikler görmenin abartılı bir yorum olduğu söylenebilir. Karabaş’ın yorumunun abartılı olduğunu İlhan Başgöz de dile getirmektedir. Başgöz’e göre genel hilebaz formülünü Nasrettin Hoca’nın bazı hikayelerine uygulayarak onlarda bazı hilebaz yanlar bulmak anlaşılır bir şeydir; buna karşın bunlara hilebaz yerine “evrensel komik tiplerden çizgiler” de denebilir (75-76). Ek olarak Başgöz, bu hikâyelerin Türk kültüründe bir hilebaz mitolojisi oluşturamayacağının da altını çizer. Ne var ki, Başgöz, bir yandan Nasrettin Hoca’nın hilebaz arketipine uymadığını dile getirirken aynı zamanda onun bazı fıkralarda karşımıza “aptal” “saf” “bön” (72) olarak çıktığını söyler. Burada Başgöz’ün aptallık saflık ya da bönlükle ilişkilendirdiği fıkralara yeniden göz atıldığında farklı yorumlar yapılabileceğinin de altını çizmek gerekir.

Başgöz’ün yorumlarını da akılda tutarak hilebaz arketipine dair bazı verileri değerlendirmek uygun olacaktır.

Hilebaz arketipi üzerinde araştırmaları bulunan C. Gustav Jung'a göre "hilebaz, *tanrısal-hayvansal* bir doğası olan "koz-mik" bir ilk varlıktır, bir yandan insa-nst özellikleriyle insandan üstünken, bir yandan da akılsızlığı ve bilinçsizliği yüzünden insandan aşağıdadır" (130). Ayrıca hilebaz, "*ortak gölge* figürüdür, bireyin düşük karakter özelliklerinin bir toplamıdır" (Jung, 135). Hilebaz arketi-pinin bu özelliklerini Nasrettin Hoca'nın özellikleriyle karşılaştırdığımızda bu şablonun Hoca için geçersiz olduğunu söylemek mümkündür. Nasrettin Hoca'yı bir bütün olarak değerlendirdiğimizde fıkralardaki bilinç dönüştürme eylemi açığa çıkacaktır. Nasrettin Hoca'nın in-san zihnini ters yüz edici söylemlerinin, düşük karakter özelliklerini dahi yk-seltici bir etkisi olduğu iddia edilebilir. Evine hırsız girdiğinde ona bütün eşya-larını veren ve "nasılsa kalanı bize ye-ter" diyebilen Nasrettin Hoca'nın düşük bir karakter özelliği olarak görülebilecek hırsızlık karşısındaki erdemli tavrı, r-nek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Nasrettin Hoca'yı hilebaz arketipinden uzaklaştıran olguların yalnızca cinsellik alęısına bağlanamayacağı da iddia edile-bilir.

Kimi araştırmacılar da, hilebaz arketipini saray soytarılarıyla birlikte anarlar. Örneğin, Beatrice K. Otto, *Fo-ols Are Everywhere: The Court Jester Around the World* adlı yapıtında dünya saraylarındaki soytarıların hilebaz fi-grlerine yakınlığından söz eder. Saray soytarılarının bir özelliği merkezi oto-riteye yakınlıklarıdır. Her ne kadar bu soytarılar birer isyankr görünümdeyse de hicivleri sarayın belirlediği sınırların ötesine gidemez. Bu tipler, merkezi otori-teye sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde de Nasrettin Hoca'nın hilebaz arketipine uygun olmadığı or-taya çıkmaktadır. Nasrettin Hoca'nın fıkraları incelendiğinde onun, merkezi otoriteye yakın olmadığı, aksine ken-di belirlediği bir sınırsızlıkta otoriteyi

ters yüz ettiği görülmektedir. Nasrettin Hoca'nın evrensel hitabeti, kendisinin arketipsel bir yapıya gönderme yaptığını düşündürmektedir; ancak bu arketipsel biçimin hilebaz olamayacağı açıktır.

Nasrettin Hoca hakkındaki tartış-maların diğer bir boyutunda da onun bir kahraman mı yoksa anti-kahraman mı olduğuna dairdir. İlhan Başgöz, *Geç-mişten Günümüze Nasrettin Hoca* adlı yapıtında Hoca'nın bir "kahraman karşıtı" (10) olduğunu söyler. Başgöz bu değerlendirmesini ne sürerken kah-raman olgusuna da gönderme yapar ve Dede Korkut, Köroğlu gibi "güçlü" kah-ramanların karşısına Nasrettin Hoca'yı koyarak onun "kahraman karşıtlığını" ispat etmeye çalışır. O'na göre Hoca'nın fıkralardaki fiziksel gcszlğ, ata de-ęil eşeğe binişi, eline kılıç alıp kan dk-meyişi birer anti kahraman özelliğidir. Başgöz değerlendirmesini şu biçimde sürdürür:

[Hoca, a]ak gönüllüdür. Eşeğ ze-rinde gezer. Çünkü, "ermişlerin biniti ge-yik, bilginlerin biniti eşeektir." O'nun tek silahı dilidir. Bu iğneli dile Hoca, insanı baskı altında tutan kurumların tümü ile, kötü insan ilişkileri ile, eskimiş gelenek ve göreneklerle, halka yukardan bakan beyler ve padişahlarla alay eder; onları yerer ayıplar, taşlar, gln duruma düşürür. Bunun için hocamıza, kahraman karşıtı (*antihero*) dememiz gerekir. (10).

Başgöz burada kahramanla, kah-raman karşıtını kıyaslarlarken neden Hoca'ya anti-kahraman dediği konusun-da geniş bilgi vermez; ancak, "fiziksel güç" zerinde durur. Ona göre kahrama-nı kahraman kılan güçlü savaşkan yn-leridir. Anti-kahraman olmak için ise, "sivri dilli" olmak yeterlidir. Bu noktada, Başgöz'n Nasrettin Hoca'yı kültür içer-sinde bir anti-kahraman olarak konum-landırmak için yeterli bulduğu "fiziksel güç" ve "sivri dil" karşıtlığı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Günümüzde anti-kahramanlar, kurnazlık ve sivri dillilik yanında fiziksel güç de kullan-

maktadırlar. Özellikle çizgi romanlarda ve sinemada karşılaşılan anti-kahraman tipleri bu bakımdan çarpıcı sayılabilir. Örneğin, birer anti-kahraman olarak nitelenebilecek, Oidepus, Camus'un saçma adamı, Kafka'nın Joseph K'sının kardeşi, Dostoyevski'nin "yer altı adamı", Batman, Örümcek Adam, Barbar Conan, Jackie Chan, Beavis and Butt-head, kokuların efendisi Jean-Baptiste Grenouill gibi isimleri sıralamak mümkündür. Bu kahramanların kimileri yalnızca kurnazlıkları ve sinsilikleri ile bu tanıma hak ederken, kimileri de fiziksel güçlerini abartılı bir biçimde ön plana çıkaran karakterler olarak bize ulaşırlar. Bu nedenle Başgöz'ün Hoca'nın anti-kahraman olarak görülebilmesi için başat kabul ettiği sivri dilli olma özelliği bu noktada belirleyiciliğini yitirir görünmektedir. Bunun için öncelikle *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*'de "anti-hero" yani anti-kahraman kavramının tanımına dikkat çekmek uygundur.

Kahraman karşıtı, eski moda kahraman anlayışına ait ataklık, güç, cesaret ve beceriklilik gibi özellikler gösterebilen, kahramanın anti tezidir. Aslında bu tür kahramanların bazı romanslar ve de romantik kısa basit romanlar hariç gerçekten kurgusal olarak ciddi bir yer kaplayıp kaplamadıkları şüphe götürür;. Bununla birlikte, soylu davranışlar ve erdemli hareketlerde bulunan kurgusal birçok kahraman örnek olarak gösterilebilir. Anti-kahraman yolculuğunda başarısız olmaya kaderlidir. Anti kahraman, yetersiz, şansız, bön, kaba, patavatsız, sakar, aptal, beceriksiz ve palyaçovari tipler olarak çok eski bir kökene, örneğin Yeni Yunan Komedyaları'na kadar dayanırlar. Avrupa yazınındaki en erken örneklerindne biri olarak *Don Quixote* (1605, 1615) verilebilir. (Cuddon, 46-47)

Yukarıdaki tanımdan yola çıkarak Nasrettin Hoca'nın kahraman karşıtı olup olmadığı değerlendirilebilir. Anti-kahramanın belirleyici özelliklerinden

kadersel başarısızlık, Nasrettin Hoca fıkralarında bir başarı öyküsüne dönüşür. Kimi zaman firkalarda Hoca kendini komik duruma düşürür. Bu durumu onun saflığına bölnlüğüne ya da aptallığına yormak yüzeysel bir yorum olacaktır. Hoca bu tip durumlarda kendi egosunu silerek karşısındakinin algı boyutunu yükseltmeyi dener.

Anti-kahramanın bir başka tanımı ise şu biçimde yapılır: bir kahramanın ruhsal ve zihinsel asaletinden yoksun, hayatı ve davranışları anlık nedenler ve eylemlerle yönlendirilen başrol oyuncusu; bu bağlamda anti-kahraman gönülsüz bir kurtarıcıdır. Bu tanımın da Nasrettin Hoca ekseninde değerlendirildiğinde eksik kaldığı söylenebilir. Öyle ki Hoca'nın kimi zaman tek başına da kalsa gönüllü bir kurtarıcı olarak karşımıza çıktığı görülür.

Anti-kahraman için yapılan tanımlardan birinde de onun paradoksal yapısına vurgu yapılır; hikâyenin bağlamı içerisinde kesinlikle bir kahramandır, ama hikâyenin dışına çıkarıldığında derhal bir suçlu, kanun kaçağı ya da sevimsiz bir tipe dönüşebilir. Oysa ki hikâyenin içinde ve dışında Nasrettin Hoca her daim sevimli durur; çünkü o dünyanın birçok kültüründe kendine insanların yüzlerinde gülümser bir ifade olarak yer bulmuştur.

Edebiyat ve sinemada ise anti-kahraman ya da kahraman karşıtı denen kavram, geleneksel olarak hainlere ve kanun kaçaklarına atfedilen karakter özelliklerine ve zayıflıklarına sahip olan kişiler için kullanılır. Anti-kahraman olarak görülen bir karakterden toplum sakınır ya da bunlar iktidar tarafından kabul görmezler. Bununla birlikte bu karakterlerin kahraman özelliklerini yeterince barındırdığı ve böylelikle okurun zihninde bir imaj yarattığı söylenebilir. Anti-kahramanlar beceriksiz, hantal, sakar, tiksindirici, pasif, acınası, kalın kafalı ya da sadece normal biri olabilirler; her zaman bazı temel noktalarda ku-

surlu, sakat, işe yaramaz ya da gözden düşmüş kahramanlardır. Çizgi romanlar genellikle iyilik için savaşan bireyler olarak bu tipleri ön plana çıkarırlar. Anti-kahramanlar isteklerini elde edebilmek için yasadışı ya da nahoş yollara başvurabilirler. (<http://www.britannica.com/eb/article-9124776/antihero>)

Kahramanın anti-kahramana dönüşümünün izlerini Homeros'un anlatılarında süren Rosette Lamont'a göre, kahraman/anti-kahraman diyalektiği komik ve trajik arasındaki karşıtlığın en önemli göstergelerinden biridir. Bu iki kutup modelin bilinci Homer'in trajik ve komik şiirleri İlyada ve Odysse'de dengeli bir biçimde oluşturulmuştur (8). Lamont kahramanın anti-kahramana dönüşüm sürecini şu biçimde dile getirmektedir: İlyada'nın dikotomik sembollere dayanan trajik yapısı; ışık-karanlık, kahraman-kral, toplum-birey, savaş-barış, gibi Achilles'in aktif, Agamemnon'un pasif *hybris'i*'yani ölçsüzlüğü ve hayâsızlığı yüzünden ceza olarak kaybedilmiş yaşama ölüm arasındaki güvenilmez denge vardır. Homer, Hektor ve Achilles üzerinden insanın ahlaki değerlere teslimiyetini ve ahlaksızlığa olan arzusu arasındaki çelişkiyi tanımlar. Kahramanın seçiminde gizliden ima edilen başarısının aslında onun mahvı olduğuna dair bir ironi vardır. Odysseus'un başarısı Achilles'in ki ya da Orpheus'un ki gibi kendini yok eden, yıkan bir başarı değildir. Onunki komik bir başarıdır (14-15). Çağımızın anti-kahraman çağı olduğunu söyleyen Lamont'un bakışımı Nasrettin Hoca bağlamında yeniden irdelemek uygundur. O zaman, "Nasrettin Hoca'nın, başarısı da komik bir başarı olarak mı tanımlanmalıdır?" sorusu akla gelebilir. Ne var ki, Nasrettin Hoca dramatik olay örgüsüyle kurgulanmış bir destan kahramanı değildir. Yazgısı diğer destan kahramanlarından farklı değerler içermektedir. Anti-kahramanlar da dâhil olmak üzere destan kahramanlarının çoğu, iktidarlarını bir üst iktidarın onayını ala-

rak sağlamlaştırırlar. Oysa ki Nasrettin Hoca, yalnızca insanların ve toplumun dönüşümüyle ilgilenmiş mizahi bir halk bilgisi olarak karşımıza çıkmakta ve iktidar algısını kendi merkezinde konumlandırmaktadır. Hoca merkeze taşıdığı iktidar algısıyla özsel emir komuta zincirini başlatabilen nadir kahramanlardan biri olarak capcanlı bir biçimde gündelik hayatlarımızda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Elbette bu karmaşık konuya başka birçok açıdan bakılabilir, bu nedenle de biz, Hoca hangi kılığa girerse girsin onun bilge ve neşe dolu ifadelerini fark edebildiğimiz her noktada, ufkumuzu genişleteceğimize inanarak araştırmaya devam edeceğiz.

NOTLAR

¹ Bu kavram Yunan mitolojisindeki annesi Koros olan bir kahramana öykünülerek oluşturulmuştur. Hybris ölçsüzlüğün ve hayâsızlığın sembolü olarak bilinir.

KAYNAKLAR

- Bahtin, Mihail. *Rabelias ve Dünyası*. çev. Çiçek Öztekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Başgöz, İlhan. *Geçmişten Günümüze Nasrettin Hoca*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1999.
- Beatrice K. Otto. *Fools Are Everywhere: The Court Jester around the World*. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- Conrad, Jo Ann. "The Political Face of Folklore - A Call for Debate". *The Journal of American Folklore*, 1998.
- Cuddon, J. A. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books, 1992. 46-47.
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Antihero>
- Genevieve G. E. Petty. "The Anti-Hero in Fantasy: Its Function for the Psyche - An Examination of Elric of Melniboné" <http://poeme.memory-motel.net/academic/elric.pdf>
- Gölpınarlı, Abdülhakî. *Nasrettin Hoca*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961.
- Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Lamont, C. Rosette. "From Hero to Anti-hero". *Studies in Literary Imagination*, 9:1 (1976: Spring) 1-22
- Radin, Paul. *The Trickster: A Study in American Mythology*. New York: Schocken Books, 1973.
- Raglan, Lord. "Tarih ve Mit." çev. Levent Soy-sal. ed. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2005.